



УДК 338.2:351.863

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.25.20>

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Прямухіна Наталія,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри політології та державного управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса

У статті обґрунтовано важливість дослідження політичного виміру забезпечення безпеки держави в економічній сфері виходячи з фундаментальних перетворень в економічній та політичній сферах суспільства, що вимагають дослідження взаємодії між політикою та економікою; глобалізаційними процесами в обох сферах, що актуалізує побудову стратегії забезпечення економічної безпеки України; зростання кількості та масштабів загроз на національному та світовому рівнях.

Розглянуто підходи науковців, присвячені забезпеченню економічної безпеки держави, та дотичні до цього політичні механізми й важелі, виявлено вектор наукової проблеми, яка у прямій постановці розглядається рідко та заслуговує на доцільність усебічного комплексного вивчення. Висвітлено сутність економічної безпеки держави та визначено, що безпека є абстракцією та не існує сама по собі. Безпека не є суто економічною категорією, але містить у собі соціальний, політичний, етичний та інші аспекти.

В економічній сфері безпеки держави виокремлено три різновиди: безпека в економіці, безпека від економіки та безпека для економіки. Усвідомлення сутності та розмежування цих видів є важливою основою для встановлення результативної взаємодії публічної влади та економічної безпеки держави. Обґрунтовано, що нерозривність зв'язку економічної безпеки держави та політики через спрощений механізм взаємовідносин «чиновник – підприємець» актуалізує необхідність використання позаекономічних методів і засобів, які, з одного боку, попереджають і/або послаблюють внутрішньо властиві ринку негативні риси, а з іншого – захищають засновану на ринкових відносинах економічну сферу від здатних деформувати її викликів і загроз.

Ураховуючи специфіку та призначення політичних механізмів, запропоновано напрями інституціоналізаційного та науково-технічного характеру, які сприятимуть удосконаленню системи забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: політичні механізми, економічна безпека держави, економічна сфера, публічна влада, геоелектронна конкуренція, інституціоналізація, політичні інструменти економічної безпеки.

Priamukhina Natalia. The role of political mechanisms in ensuring the security of the state in the economic sphere

The article substantiates the importance of studying the political dimension of state security in the economic sphere based on the fundamental transformations in the economic and political spheres of society, which require a study of the interaction between politics and economics; globalization processes in both spheres, which actualizes the construction of a strategy to ensure the economic security of Ukraine; increasing the number and scale of threats at the national and global levels.

The approaches of scientists devoted to ensuring the economic security of the state and the related political mechanisms and levers are considered, the vector of the scientific problem is revealed, which is rarely considered in direct formulation and deserves the expediency of a comprehensive study. The author highlights the essence of economic security of the state and determines that security is an abstraction and does not exist in itself. Security is not a purely economic category, but includes social, political, ethical and other aspects.

In the economic sphere of state security, there are three types: security in the economy, security from the economy and security for the economy. Awareness of the nature and demarcation of these species is an important basis for establishing effective interaction between public authorities and economic security of the state. The article substantiates that the inseparability of the connection between economic security of the state and politics through a simplified mechanism of "official - entrepreneur" relationship highlights the need to use non-economic methods and tools that, on the one hand, prevent and / or weaken internal market negative features. On the other, they protect the market sphere based on market relations from those capable of distorting its challenges and threats.

Taking into account the specifics and purpose of political mechanisms, the directions of institutionalization and scientific and technical nature are proposed, which will contribute to the improvement of the system of economic security.

Key words: political mechanisms, economic security of the state, economic sphere, public authority, geoeconomic competition, institutionalization, political instruments of economic security.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза другої половині 2008 р. жорстко випробувала економічну стійкість України та наочно продемонструвала, що безпека держави в економічній сфері – стан не раз і назавжди, її здатні послабити й підірвати найрізноманітніші події, у тому числі ті, основи яких



лежать далеко за межами країни. Водночас стає очевидним, що забезпечення безпеки в економічній сфері в силу дії макроекономічних законів хоча і є не виключно, але перш за все функцією держави і вже тому має політичний вимір. Її дослідження має велике теоретичне і практичне значення.

Актуальність теми дослідження зумовлена такими моментами.

По-перше, фундаментальні перетворення в економічній та політичній сферах суспільства, що відбуваються в Україні, вимагають усебічного дослідження принципів і форм, шляхів і тенденцій розвитку взаємодії між політикою та економікою, державною владою та підприємництвом. Теоретичне опрацювання цих питань, їх своєчасне та якісне розв'язання безпосередньо позначаються на характері та темпах економічних, соціальних, політичних реформ.

По-друге, однією з найважливіших умов сталого розвитку української економіки поряд із позитивним розвитком і вдосконаленням ринкової системи господарювання є своєчасне здійснення адекватних заходів із протидії деструктивним чинникам внутрішнього та зовнішнього характеру. Ефективність цих заходів не може формуватися стихійно сама по собі, вона передбачає поглиблений аналіз економічної безпеки як явища і поняття.

По-третє, теорія економічної безпеки розробляється на різних світоглядній та методологічній основах. Нині ще не сформувався єдиний категоріальний апарат її опису й аналізу. Це актуалізує необхідність уточнення понять, виявлення теоретико-методологічних основ аналізу, які найбільш адекватно відображають процеси, пов'язані із забезпеченням економічної безпеки та сприяють об'єднанню зусиль вітчизняної науки, господарюючих суб'єктів, органів державного управління щодо формування дієвої стратегії забезпечення економічної безпеки України.

По-четверте, через обставини, що визначають стан економічної безпеки, особливе місце належить політиці. Як пишуть М. Дорошко та В. Копійка, «економічній загрози можуть протиставлятися не тільки економічна захищеність й економічна міць, але юридичний, політичний та інші, зокрема військовий, компоненти безпеки та могутності» [1, с. 127]. З'ясування того, чим зумовлене це місце, якими є механізми політичного забезпечення економічної безпеки, можливості та шляхи їх зміцнення, має велике практичне значення.

По-п'яте, недостатня теоретична висвітленість проблеми дослідження негативно позначається на підготовці фахівців, практично зайнятих у забезпеченні економічної безпеки України. Так, у системі вищої освіти викладаються спеціальні курси з проблем економічної безпеки. Однак у багатьох навчальних програмах і планах, навчальних посібниках тощо питання механізмів її політичного забезпечення не є предметом спеціальної уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблема у вітчизняній науці стала предметом спеціальної уваги відносно недавно. Проте вже наявна певна кількість праць, положення й висновки яких утворюють стабільну основу для її поглибленого опрацювання. Знайомство з ними розкриває різні – взаємодоповнюючі, альтернативні, полярні – точки зору на різні напрями теорії і практики забезпечення економічної безпеки та допомагає більш чітко й повно розробити авторську концепцію. Із певною часткою умовності всі роботи, автори яких тією чи іншою мірою торкаються цього предмета, можна розділити на кілька груп.

До першої групи належать дослідження загальної теорії безпеки та національної безпеки України. У них практично неодмінними є сюжети, присвячені економічній безпеці, її зв'язку з іншими видами безпеки, а також характеру, складу, структурі системи забезпечення безпеки. Це праці А. Штангрета, Є. Палиги, Р. Пустовійта, С. Урби, Л. Акімової, М. Денисенка та ін. Автори, піднімаючи й вирішуючи спільні проблеми безпеки, рідко систематизовано висвітлюють теми, до яких належить політичний механізм забезпечення економічної безпеки. Проте в них є цікаві ідеї. Так, у працях Л. Акімової [2] розглянуто проблеми, які стосуються місця та ролі економічної безпеки держави в системі національної безпеки, вибору стратегічних пріоритетів розвитку вітчизняної економіки в сучасних умовах, державно-правових методів забезпечення національної безпеки в контексті загроз криміналізації та корумпованості українського суспільства. Г. Башнянин [3] розглядає питання механізмів реалізації політики безпеки. Н. Грущинська [4] аналізує проблеми України у зв'язку з розвитком гео економічної конкуренції, загостренням економічної конфронтації в умовах відродження української економіки, визначає основні аспекти конкурентної боротьби в умовах глобалізації.

Багато науковців висвітлюють політичні аспекти досліджуваних питань. Їхні висновки й узагальнення хоча безпосередньо до дослідження цього предмету не належать, мають для неї методологічне значення.

Іншу групу становлять публікації з проблем економічної безпеки. Їх велика кількість пояснюється, зокрема, тим, що в системі вищої освіти України стандартами спеціальностей передбачені відповідні



навчальні курси. Видано багато монографій, навчальних посібників та підручників. Сюди слід віднести книги В. Федоренка, Л. Шевченка, Я. Пушака, Я. Піцура та ін. [5–7]. Корисний матеріал для побудовування й обґрунтування позиції авторів цієї статті міститься у фундаментальних працях І. Мішина [8], Х. Мандзіновської [9] та ін. У них, зокрема, глибоко та всебічно проаналізовано економічну безпеку трансформаційної економіки, а також загрози, проблеми й способи її забезпечення за умов перехідної економіки.

Ще одну групу утворюють дослідження переважно політологічного характеру, автори яких розглядають можливості, роль, характер і способи політичної детермінації різних явищ і процесів суспільного життя, у тому числі пов'язаних із забезпеченням безпеки. Значний блок сучасних досліджень присвячений організаційно-функціональним і правовим аспектам державного управління та державної служби. Слід відзначити фундаментальні дослідження М. Головатого, А. Грищука та ін. Процес реформування та сучасний стан органів державної влади відображено у працях М. Карпа [10].

У цілому аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить про те, що у вітчизняній науці накопичено солідний матеріал, який має велику евристичну цінність для розуміння багатьох сторін, зв'язків та їхніх особливостей у системі політичного регулювання забезпечення економічної безпеки держави. Однак чи не для всіх авторів ці сюжети є вторинними, увагу до них зумовлено й обмежено змістом власної досліджуваної проблеми, тому їх напрацювання носять фрагментарний характер і не складаються в концептуально цілісну теорію. Іншими словами, вибрана тема як самостійна наукова проблема в прямій постановці розглядається вкрай рідко, що свідчить про доцільність її всебічного комплексного вивчення.

Мета статті – висвітлення ролі політичних механізмів у забезпеченні безпеки держави в економічній сфері.

Виклад основного матеріалу. Безпека належить до базових потреб індивідів, утворених ними груп і створюваних ними інститутів, а її забезпечення є одвічною проблемою людського буття, вона завжди актуальна для людини й будь-яких спільнот. Під *безпекою* автори статті розуміють стан і умови життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів, установ, за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності з об'єктивно зумовленими інноваціями та вільне, відповідне своїй природі й нею зумовлене, функціонування за виключення загроз або нейтралізації можливості заподіяння збитку чи шкоди [11].

Віддаємо перевагу саме такому визначенню, оскільки вбачаємо недоліки у широко поширеному трактуванні безпеки як стану захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [12]. По-перше, поряд з особистістю, суспільством, державою відносно самостійним об'єктом безпеки є складники суспільства і держави: соціальні, територіальні, етнічні, мовні, релігійні та інші групи, включаючи сім'ю, національні меншини й символічні групи (виробники і споживачі, студентство, безробітні, підприємства та організації). По-друге, безпека України та окремих утворень усередині неї – взаємопов'язані, але не тотожні поняття: інтереси різнопланових об'єктів безпеки далеко не завжди і не в усьому збігаються, їх безпеки в одних випадках взаємно доповнюють один одного, в інших – виявляються в конфлікті. По-третє, захищеність від деструктивних чинників – необхідне, але не достатнє завдання забезпечення безпеки. Формула «стан захищеності» орієнтує на виживання, а не на розвиток і зростання, у кінцевому підсумку вона зводиться до охоронних і оборонних завдань. Тим часом безпека передбачає не лише збереження існуючого стану, а й його вдосконалення, створення можливостей для виходу на новий, якісно вищий рівень розвитку. Іншими словами, безпека – це не стільки незмінний стан продуктивних сил і виробничих відносин, скільки здатність соціуму розвиватися та процвітати в умовах конфліктів, невизначеності, ризику. Вона знаходиться в органічному взаємозв'язку з його розвитком.

Таким чином, безпека є абстракцією, вона не існує сама по собі. Розгорнута формула цього явища включає чітке розуміння джерел і характеру загрози, її рівня для конкретного об'єкта, а також можливі механізми та способи протидії їй. При цьому особливо підкреслимо, що осмислити (зрозуміти, описати, оцінити) безпеку можна лише за допомогою виявлення тих чинників і обставин, які підривають (здатні підірвати) її, тобто звернувшись до її антитези – небезпеки.

У зв'язку із зазначеним, за генезисом походження всі загрозові впливи поділяються на три групи: природні, техногенні, соціальні. За характером адресної спрямованості й ролі суб'єктивного фактору у виникненні несприятливих умов можна виокремити: виклик, небезпеку, загрозу, ризик. За ступенем ймовірності розрізняють реальну та потенційну небезпеку; за геополітичним й державницьким критерієм – внутрішню, зовнішню і транскордонну небезпеку; за просторовим розмахом – обмежену (приватну, об'єктну), локальну, країну (національну), регіональну і глобальну небезпеку [6].



Диверсифікація небезпек є важливою для методичних та організаційних цілей: виявлення та відстеження тих чи інших видів небезпек вимагає різних інструментів і засобів, різних знань, досвіду, різних структур, фахівців. Вона потрібна для поглибленого пізнання тих проблем і протиріч, які здатні порушити нормальний хід життя, а також для чіткого розподілу ролей і відповідальності між різними структурами та кращої координації їхньої діяльності щодо забезпечення безпеки.

Слід відзначити, що безпека не є суто економічною категорією, але містить у собі соціальний, політичний, етичний та інші аспекти. Її основу становить виробництво максимальної кількості матеріальних благ і послуг найбільш ефективним способом. Однак ефективність має кілька характеристик: відповідність функціональному призначенню; ступінь задоволення матеріальних потреб особистості, суспільства і держави; ресурсо- та енергозбереження; збереження навколишнього середовища та ін., які за певних умов можуть перебувати в конфлікті між собою. До того ж ефективність економіки зумовлена багатьма позаекономічними чинниками (природно-кліматичні умови, менталітет народу, освіченість населення і т. д.) [13].

Типологічні, сутнісні риси й ознаки безпеки в економічній сфері описуються за допомогою системи критеріїв та показників, їхніх порогових значень та індикаторів. Розроблення та вибір показників безпеки є відповідальним завданням, яке в Україні віднесене до компетенції Ради національної безпеки і оборони [14, ст. 25].

Розглянемо, що означає «безпека в економічній сфері». Варто виокремити три різновиди такої безпеки: безпека в економіці, безпека від економіки та безпека для економіки.

Безпека в економіці означає, що всі актори, що здійснюють економічну діяльність, вільні у виборі сфери та форми своєї трудової діяльності. При цьому економічна активність кожного господарюючого суб'єкта дає йому змогу своїми знаннями та працею отримувати адекватний, послідовно зростаючий дохід, який повністю належить йому та яким він вільно розпоряджається на свій розсуд.

Безпека від економіки. Жодне суспільство існувати без економіки не може. Це трюїзм. Парадокс, однак, у тому, що сама економіка, і як виробництво матеріальних благ та послуг, і як система суспільних відносин, що складаються в процесі та з приводу цього виробництва (продуктивні сили та виробничі відносини, кажучи марксистською мовою), може мати неоднозначне для суспільства значення. В економічній сфері можливе виникнення деструктивних сил і чинників, пов'язаних із дією негативних процесів. У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр. ця ідея сформульована в коректному, але гранично загальному вигляді: стан вітчизняної економіки (поряд з іншими чинниками) створює широкий спектр внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці країни. Серед найбільш гострих загроз у зазначеному контексті слід урахувувати монополізацію, олігархію, криміналізм, комерціалізацію економічного й усього суспільного життя.

Безпека для економіки торкається не стільки господарюючих суб'єктів, скільки господарського комплексу країни (регіону, галузі) у цілому й означає наявність таких умов (внутрішньо- і зовнішньополітичних, соціальних, правових, організаційних, науково-технічних тощо), за яких він здатний функціонувати в режимі розширеного відтворення. У цьому контексті безпеку пропонується структурувати за трьома групами індикаторів:

1) за критеріальними характеристиками: ресурсний потенціал та можливості його нарощування; цілісність території, економічного простору; ефективність використання ресурсів, капіталу, праці; стійкість внутрішнього ринку і раціональне включення в систему світогосподарських зв'язків; економічна самостійність і незалежність; конкурентоспроможність; стійкість економіки; розвинений оборонно-промисловий комплекс;

2) за неекономічними чинниками. Економічна сфера існує і функціонує не сама по собі, а в тісному зв'язку й залежності від інших сфер життєдіяльності суспільства і держави. Жодна зі сфер не є частиною інших, але в кожній є елементи, які стосуються усіх. За такого підходу можна говорити про те, що на безпеку в економічній сфері впливають інформаційні, екологічні, соціальні, духовні та інші чинники, методи і засоби. Причому цей вплив може бути як конструктивним, так і деструктивним;

3) за чинниками, видами і результатами економічної діяльності. Не маючи можливості дати повний список всіх обставин, що формують зони ризику і здатні породжувати небезпеки, наносити економічні збитки різним об'єктам соціуму, слід урахувати найбільш важливі та актуальні види безпеки: фінансову, сировинну, енергетичну, технологічну, продовольчу.

Таким чином, безпека в економічній сфері будується на основі та з використанням усіх ресурсів, засобів і методів, якими володіють держава і суспільство. Але це – один бік питання. Інший полягає у тому, що вона сама здійснює істотний, іноді вирішальний вплив на безпеку в інших сферах життя



суспільства. Ось чому забезпечення національної безпеки і захист інтересів України в економічній сфері є пріоритетними напрямками політики держави.

У зазначеному контексті варто розглянути політичний зміст безпеки в економічній сфері.

За всієї засадничої ролі економіки в житті суспільства й держави вона не є самодостатнім утворенням. Усебічно і повно зрозуміти її можна тільки в більш широкому контексті відносин власності, розподілу і влади. У цій єдиній системі, яка називається «суспільство», ланки, що утворюють її несучий каркас, є державою, громадянським суспільством та бізнес-співтовариством. Вони формуються і функціонують під впливом різних причин, керуються різними мотивами, вирішують різні завдання.

Саме суспільство є одним із напрямів взаємозв'язку економіки і політики, що проявляється не інакше, як взаємини між публічною владою та господарюючими суб'єктами, або, ще конкретніше, між чиновником і підприємцем. Напрями політичного впливу розгортаються на трьох рівнях: міжособистісному, соціальному, інституційному. Погоджуючись із К. Шміттом у тому, що, політичне не означає ніякої власної предметної сфери, але тільки ступінь інтенсивності асоціації або дисоціації людей, мотиви яких можуть бути самими різними, у тому числі господарськими [15], й з М. Дюверже, який помітив, що немає нічого у світі, що не було б пов'язано з політикою, як немає нічого, що цілком і повністю належало б до неї [16], автори вважають, що об'єктом політичного регулювання може стати будь-який бік будь-якої сфери суспільного життя: економіка і демографія, культура й екологія, правопорядок та оборона тощо. А її політичне регулювання може здійснюватися різними інструментами: фінансовими і педагогічними, правовими та інформаційними, преференціями і санкціями.

І якщо вірно, що історія не знає прикладів ефективно функціонуючої економіки без розвинених ринкових механізмів, що гнучко перебудовуються, що ринок виступає одним із найважливіших атрибутів будь-якої успішної моделі соціально-економічного розвитку суспільства, його стійкості, зокрема в умовах дії несприятливих чинників, не менш вірно й те, що необхідними є позаекономічні методи і засоби, які, з одного боку, попереджають і/або послаблюють внутрішньо властиві ринку негативні риси, а з іншого – захищають засновану на ринкових відносинах економічну сферу від здатних деформувати її викликів і загроз. Відповідно до цього і сама економічна безпека постає як політекономічна і, отже, політична категорія.

Коли держава не може або не хоче дбати про свою економічну безпеку, це дуже негативно позначається на стані безпеки всіх господарюючих суб'єктів. Отже, безпека в економічній сфері забезпечується не тільки і навіть не стільки їхніми власними зусиллями, не тільки економічними методами й засобами, скільки діяльністю влади, властивими їй політичними засобами і методами. Тому можна сказати, що одне з головних призначень держави – забезпечення її незалежності і територіальної недоторканності для збереження створюваних нею матеріальних багатств.

У системі національної безпеки економіка є не лише одним з її об'єктів, а й виступає основою для інших елементів, бо всі вони припускають і передбачають економічне забезпечення. Сама держава, щоб вона могла успішно існувати, тобто управлятися і захищати спільні інтереси об'єднаних в ній людей, має спиратися на економічні чинники. Забезпечення національної безпеки та всіх її окремих видів вимагає фінансових і матеріальних вкладень. Характерно, що в структурі державного бюджету України є статті, покликані економічно забезпечити конкретні види безпеки. Більше того, організація та функціонування видових систем національної безпеки передбачає наявність власної виробничої і господарської бази у відповідних сферах діяльності.

Економічне забезпечення різних видів безпеки передбачає раціональний розподіл коштів, виділених на національну безпеку, між її функціональними підсистемами. Оскільки актуалізація різних видів безпеки нерівномірна, їх бюджетування є прерогативою органів державної влади і управління. Окрім того, розподіл пов'язаний із рухом економічних ресурсів усередині кожної підсистеми економічного забезпечення безпеки. Тут також постійно виникають проблеми і протиріччя між їхніми структурними елементами. Конкретні характеристики кожного з названих рівнів і розумна пропорція між ними визначаються реально сформованими обставинами, небезпеками, загрозами і ризиками, на які повинні реагувати держава і суспільство, а також можливостями, якими вона володіє.

Економічна сфера є також засобом забезпечення безпеки, причому в подвійному сенсі. З одного боку, вона надає в розпорядження керівників матеріальні, а за сучасних умов, насамперед, інформаційно-технічні системи різного масштабу і призначення, що полегшують та підвищують ефективність управлінської діяльності. З іншого боку, жоден вид національної безпеки не може бути реалізований без економічного забезпечення. Стійкість економіки, динамізм її розвитку значною мірою сприяють стабілізації соціальної сфери, згуртуванню різних соціальних верств, груп, етносів, подоланню деструктивних конфліктів, збільшенню зайнятості населення, підвищенню якості життя, скороченню бідності.



Без цього не можна протистояти внутрішнім і зовнішнім деструктивним силам, забезпечити діяльність політичних, правових, силових структур.

Величезна роль економічної сфери у системі національної безпеки пояснює, чому вона є постійним і важливим предметом політичної регуляції і регламентації. Автори спеціально зупиняються на з'ясуванні співвідношення державної влади й державного управління, а в іншій інтерпретації – політики та адміністрування. Наголошуємо на тому, що політика, влада, держава, управління (і адміністрування як одна з форм останнього) не зовсім самостійні та самодостатні утворення, але різні прояви єдиного за своєю сутністю феномену. Влада держави і влада у державі завжди й усюди є серцевиною політики та проявляються не інакше як у вигляді державно-управлінської діяльності. Отже, у зміст кожної із чотирьох названих категорій імпліцитно входять три інших. Публічна влада функціонально складається з *двох потоків або рівнів*: один визначає цілі та завдання, напрями та пріоритети діяльності (виробляє «політику» в одному значенні цього слова); другий організовує практичну діяльність для вирішення поставлених завдань.

У реальному житті функції цілепокладання, прийняття рішення й організація його виконання чітко та жорстко розділити між політиками і бюрократами в принципі неможливо. Будь-який політик не може не бути хоча б трохи управлінцем, і чиновники (особливо вищої ланки) здебільшого є політиками.

Виходячи з вищезазначеного, розглянемо, якими мають бути політичні механізми як важелі, що забезпечують національну безпеку в економічній сфері.

Специфіка політичного механізму в тому, що він спирається на державну владу (або орієнтується на її нейтралізацію), яка передбачає відносини панування й підпорядкування між взаємодіючими акторами та в основі якої лежать примус і право, які освячують легітимне насильство.

Проте політичний механізм і державний механізм, будучи тісно пов'язаними між собою, не утворюють тотожності. У процесі прийняття політичних рішень беруть участь (або на нього впливають) групи інтересів, політичні партії, громадські організації та рухи, органи місцевого самоврядування, релігійні об'єднання, бізнес-структури тощо. У сфері публічної політики далеко не все є публічним, у ній можливе існування, а іноді домінування тінювих центрів влади прийняття рішень. Нарешті, в управлінській діяльності держави не все має політичне звучання: вона здійснює багато функцій управління, далеких від політики.

Множинність політичних механізмів визначається, по-перше, різноманітністю політичних акторів, які мають власні цілі, а також засоби і способи їх досягнення (механізм державного управління, механізм партійного впливу, механізм цивільного контролю тощо); по-друге, великою кількістю напрямів діяльності цих акторів, для кожного з яких (напрямів) може бути затребуваний особливий механізм (механізм виборів, фінансовий механізм, переговорний механізм і т. п.).

Політичний механізм, представляючи сукупність структур, певним чином взаємодіючих між собою із метою зміни стану або положення соціуму або його окремих утворень і сторін, не існує сам по собі. Він, говорячи мовою логіки, є функцією, аргументом якої виступають різні суспільно значимі цілі та визначені ними процеси. Єдиною формою його існування є практичне функціонування: він створюється, тому що затребуваний «тут і зараз» та на відміну від технічних систем не може бути законсервованим або складованим.

Політичний механізм формується одночасно з виникненням завдання й усвідомленням необхідності його розв'язання. Його призначення – адаптація держави й суспільства, їх окремих частин або сфер до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов життєдіяльності. Політичний механізм утворюють кілька блоків: теоретико-методологічний, комунікативний, інституційний, нормативно-правовий та функціональний.

Для забезпечення ефективності реалізації політики національної економічної безпеки через зазначені блоки політичного механізму важливою є її інституціоналізація. Це процес формування в суспільстві стійкого комплексу формальних і неформальних правил, що регулюють життєдіяльність суспільства, а також певних організацій, у рамках яких та чи інша діяльність упорядковується в систему ролей і статусів, що забезпечує спільну діяльність людей. Уважаємо за доцільне виокремити *основні напрями інституціоналізації*:

- 1) формування дискурсу, що виходить із визнання того, що економічна безпека є найважливішою умовою нормальної життєдіяльності особистості, суспільства і держави, але вона не досягається сама по собі, а вимагає від них певних, іноді значних зусиль;
- 2) акцентування економічної безпеки в різного роду документах: концептуальних, доктринальних, правових;
- 3) формування структур, функціонально й професійно зайнятих ліквідацією небезпек і загроз;
- 4) розроблення й впровадження формальних правил та процедур, у рамках і за допомогою яких здійснюється економічна діяльність.



На забезпечення безпеки «працюють» не лише органи або підрозділи, що створюються спеціально для нейтралізації та протидії загрозам. Величезне значення має позитивна робота держави, громадянського суспільства, бізнесу щодо організації та вдосконалення економічної сфери, стимулювання зростання економіки. Виникнення невідомих раніше проблем, нових викликів, небезпек і/або розроблення нових засобів, методів протидії їм можуть зробити можливим і необхідним започаткування нових організаційних структур.

Політичний механізм передбачає використання переконання, примусу, навіювання, маніпуляції. Його функціонування підпорядковується певній змістовній логіці та включає основні процедурні етапи: визначення або уточнення цілей організації, діагностику й моніторинг соціально-політичної ситуації, виявлення проблем, пов'язаних із досягненням сформульованих цілей, оцінку можливостей та ресурсів для їх вирішення, порівняльний аналіз можливих варіантів реалізації поставлених цілей, вибір найбільш оптимальної моделі, погодження та затвердження управлінського рішення, підготовку до введення рішення в дію, управління реалізацією рішення, аналіз ефективності рішення.

Висновки. Огляд політичних механізмів забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та наявної системи її забезпечення дали змогу сформулювати пропозиції, реалізація яких сприятиме поліпшенню стану справ. Їх можна звести до двох основних груп.

1) Рекомендації науково-теоретичного характеру, які пов'язані з виявленням актуальних завдань та напрямів усебічного дослідження феномену національної безпеки в економічній сфері в умовах глобалізації. Зокрема, вважаємо за доцільне за допомогою фондів, грантів, стипендій та інших механізмів активізувати теоретичний пошук у цих напрямках. Більш широкому ознайомленню наукової громадськості з їхніми результатами могли б сприяти спеціальні міжвузівські, можливо, міжнародні конференції та семінари. Необхідно орієнтувати заклади вищої освіти та науково-дослідні установи на організацію прикладних розробок із питань стратегії та політики забезпечення економічної безпеки. Це призведе до необхідності систематичного висвітлення в засобах масової інформації, науковій літературі зазначеної проблематики, а також включити її основні складники до відповідних розділів Стандарту вищої освіти СО «Магістр».

2) Рекомендації, спрямовані на подальшу інституціоналізацію системи забезпечення економічної безпеки, що передбачає формування відповідного дискурсу, оперативне створення структур і установ, функціонально та професійно зайнятих ліквідацією небезпек і загроз, розроблення та вдосконалення відповідних процедур. Необхідним вважаємо досягнення більш предметної й ефективної взаємодії державних органів, організацій громадянського суспільства та бізнесу з метою розроблення та реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Література:

1. Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: правовий, економічний, інформаційний аспекти : монографія / В.В. Копійка та ін. Київ : Київський ун-т, 2018. 388 с.
2. Акімова Л. Вплив основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку держави за демографічною та соціальною сферами. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2(55). Ч. 2. С. 202–210.
3. Механізми та функціонально-структурні інструменти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах сучасних загроз економічній безпеці : монографія / Т.Г. Васильціва та ін. Львів : ННВК «АТБ», 2019. 522 с.
4. Грущинська Н.М. Геоелектронна конкуренція як наслідок сучасного світового економічного порядку. *Стратегія розвитку України*. 2015. № 1. С. 43–49.
5. Економічна безпека України : монографія / В.Г. Федоренко та ін. Київ : ДКС центр, 2017. 462 с.
6. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л.С. Шевченко та ін. Харків : Право, 2009. 312 с.
7. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні : кол. монографія / Я.Я. Пушак та ін. Львів : Ліга-Прес, 2017. 368 с.
8. Мішина І.Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 ; Донецький національний університет. Донецьк, 2007. 235 с.
9. Мандзіновська Х.О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки*. 2016. № 2(53). С. 159–166.
10. Карпа М.І. Розвиток публічної служби в Україні: компетенційний підхід : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 262 с.
11. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів : ЛРІДУ, НАДУ, 2018. 492 с.
12. Архирейська Н.В. Дослідження системних підходів щодо оцінки категорії «економічна безпека». *Ефективна економіка*. 2013. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2235>.



13. Крюкова І.О. Позаконотичний аспект економічного дослідження: інституціональний підхід. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2014. Вип. 47. С. 237–248.
14. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
15. Шмитт К. Политическая теология. Москва : Канон-Пресс-Ц, 2000.
16. Maurice Duverger. Introduction à la politique. Harvard: Editeur Gallimard, 1985.